„Автономито [иимэ] эмхи зургаануудтай үшөө болоодүй зүүн зүгэй үндэһэ яһатанда, түбхын түрүүн хальмагууд, буряад-монголнуудта, өөрын эрхэтэ эмхидхэл [автономито республикануудые гү, али областной эмхи зургаануудые] тэндэхи байдалда тааруугаар байгуулха шухала гэжэ мэдэрээд, зохихо хуулиин проект бэлдэхыень] Наркомнац-та даалгаха“.

В. И. ЛЕНИН.

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

40-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№158 (10219) | 1963 оной июлиин 6, суббото | Сэн 2 мүнгэн

Ленинэй зааһан замаар

А. У. МОДОГОЕВ,
КПСС-эй Буряадай обкомой секретарь

Мүнөөдэр манайда тон ехэ баяр баясхалангай үдэр. Совет Буряад ороной ажалшад республикынгаа 40 жэлэй ойе һайндэрлэжэ байна.

Совет Буряад орон—Агуухэ Октябриин социалис революциин үрэ хүн мүн. Октябриин революци урдань харанхы мунхаг, барга бүдүүлиг һуудалтай энэ хизаарые, түрэлэ, сүлэлгын энэ газарые шэнэ ажабайдал тээшэ һэргээн бодхоогоо.

«Байгалай саана айхаар харанхы мунхаг байдал»,—гэжэ Н. А. Некрасов Буряад орон тухай бэшээ һэн. Тиихэ зуураа, энэ харанхы мунхаг орондо «хүнэй хүсэл эрмэлзэлгэ, ажал үзэсхэлэнтэ һайн һайхан хэрэг бүтээн зохёоно» гэжэ тэрэ омогорхон баясадаг һэн. Нүүжэ ерэһэнород хүнүүд, гол түлэб, хаанта засагай баалалтаар Байгал шадар зөөжэ ерэһэн ажалша хүнүүд, эндэхи һуурин зон болохо буряадай зүгһөө һайн сэдьхэлэй угтамжада хүртөө һэн.Ород, буряадууд бэе бэеһээ һургаал абадаг: буряадуудород зонһоо—газар тарялганда, ородууд буряадһаа — мал ажалда һурадаг байгаа.

Нэгэн адляар мүлжүүлэгдэжэ, үгырэл ядарал үзэжэ байһанород, буряад ажалшад өөһэдынгөө дарлагшадта эсэргүүгээр, хаанта засагай засаг түрэдэ эсэргүүгээр суг хамта тэмсэдэг һэн.

Байгал шадар хаанай правительствын сүлэһэн политическэ сүлэгдэгшэд бүри декабристнуудһаа эхилээд, эрдэм ухаанай ошо асардаг, хүн зоной дунда гэгээрэлэй хүдэлмэри ябуулдаг байгаа. Тиихэдэ сүлэгдэһэн большевигүүд (тэдэнэй дунда большевик партиин элитэ ехэ ажал ябуулагшад Е. Ярославский, В. Курнатовский, И. Бабушкин болон бусад бии һэн) арад олониитын революционно тэмсэлые эмхидхэгшэд болоо бэлэй. Большевигүүд буряад зоной дундаһаа Цыремпил Ранжуров болон Павел Балтахинов мэтын гайхамшагта революционернүүдые хүмүүжүүлэн ургуулаа һэн.

Агуухэ Октябриин социалис революциин илалтын һүүлээр мүн Буряад орон дээгүүршье шэнэ ажабайдалай гэгээн толон бадараа.

Буряадай (түрүүшын нэрэнь — Буряад-Монгол) Автономито Совет Социалис Республика байгуулгые үүсхэгшэ, эмхидхэгшэ В. И. Ленин мүн болоно. «Зүүн зүгэй арадуудай һуурижан байдаг газарта РКП(б)-гэй бэелүүлхэ зорилгонууд тухай» гэһэн партиин ЦК-гай Политбюрогой тогтоолой проект соо гүрэнэй автономи мүн буряадуудташье олгохо шухала байһан тухай хэлэгдэнэ. Энэ тогтоолой проект Владимир Ильич бэшээ һэн.

Байгал шадарые, Алас-Дурна зүгые сагаан гвардейцүүд болон интервентнүүдһээ сүлөөлхын зэргээр буряадай хоёр автономито областьнууд—нэгэниинь РСФСР-тэ, нүгөөдэнь—Дальневосточно республикада байгуулагдаа юм. Уданшьегүй 1923 оной майда эдэ хоёр автономито областьнуудые нэгэдүүлжэ, Автономито Совет Социалис Республика байгуулха гэһэн ВЦИК-гай тогтоол абтаһан байгаа.

Иигэжэ 40 жэлэй саада тээ буряад арад түүхэдэ түрүүшынхеэ—Совет Социалис Республикануудай Федерацида өөрынгөө национальна гүрэн түрэ байгуулаа гээшэ.

Совет засагай 40 жэлэй туршада Буряад орон танигдашагүйгөөр хубилаа. Экономическа болон культурна гээгдэлһээ таража, үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хэмжээлэшэгүйгөөр хүгжөөгөө, харанхы мунхаг, үзэг бэшэг мэдэхэгүй байдалаа һалган усадхаа.

40 жэлэй саада тээ Буряад орондо гүрэнэй промышленностиин ойройдоо эургаан жэжэ, кооперативна болон үмсын барга зэмсэгтэй хэдыхэн предприяти байгаа бэлэй.

Совет засагай жэлнүүдэй туршада республикада томо промышленность байгуулагдаа. Ороной түб газарнуудһаа олон мянган хүдэлмэришэд, инженернүүд ерэжэ, өөһэдөө барилга хээ, үсэгэлдэрэй таряашадые барилгада һургажа, аха дүү ёһоной сэгнэшэгүй ехэ туһаламжа үзүүлээ.

Мүнөө Буряад ороной промышленна 200 гаран шэнэ түхэлэй томо предприятинууд арадай ажахын бүхы валовой продукциин 80 процентһээ ехыень бүтээн гаргана. Тэдэнэй продукциие оронойманай бүхы областьнуудта, мүн хилын саанахи оронуудташье хаража болоно.

Манай республикын промышленность локомотивууд болон вагонуудые, станогууд болон орёо оньһон машинануудые, үргэдэг кранууд болон элдэб янзын приборнууд, шулуу нүүрһэн болон үнгэтэ металлнууд, цемент болон шифер, шэл болон бетон, модо болон модо болбосоруулгын промышленностиин продукци, ноохон бүд болон гутал, мяха болон һүнэй зүйлнүүдые, мүн бусад олон ондоо хэрэгсэлнүүдые орондоо үгэдэг юм.

Республика дотор олон тоото хүдэлмэришэн анги, буряад зоной дундаһаа хүдэлмэришэдэй кадрнууд бүридэн гараа. Мүнөө промышленностиин бүхы һалбаринуудта олон мянган хүн хүдэлнэ. Техническэ интеллигенциин арми урган гараа. 9 мянга шахуу инженернүүд, технигүүд промышленностьда ажаллана.

Мүн республикын хүдөө ажахыдашье энээнһээ бага бэшэ үндэһэн хубилалта болоо.

Үшөө 1926 ондо республика дотор нүүдэл, хахад нүүдэл байдалтай 30 мянган ажахынууд тоологдодог һэн. Тэдээниие нэгэ газарта һуурижуулан тогтоожо, жэжэ божо, үмсын ажахынуудые хамтаруулан нэгэдүүлхэ арга боломжо имагтал Совет гүрэнэй туйлай ехэ туһаламжын ашаар олгогдоһон юм.

Хүдөө ажахын бүхы һалбаринуудай эрид дэбжэлтын шухалын шухала шатануудай нэгэн болохо һүүлэй арбан жэлдэ—КПСС-эй ЦК-гай сентябриин (1953 он) Пленумһээ хойшонхи саг соо Буряадай хүдөө ажахы онсо түргөөр хүгжөө.

Буряад орон гансал «хэрэглэмжэлдэг» область гэжэ тоологдодог байһанаа, 1962 ондо 7 миллион шахуу пүүд орооһо орондоо үгөө. Тиин орооһо тарянай талаар өөрынгөө эрилтые бүри мүһэн хангаа. Энэ хадаа 360 мянган гектар шэнэ, залууг газарые ашаглаһанай, шэнийсэ тарилгые үргэдхэжэ, тарилгын талмайн хубаарилгые һайжаруулһанай, газар тарялангаа һайнаар эрхилдэг болоһоной ашаар туйлагдаа.

Һүүлэй жэлнүүдэй туршада үнэтэй сэнтэй тэжээл—кукуруза манай эндэ ехэ һуури эзэлжэ, колхоз, совхозууднай баян ургаса абадаг болоо. Хүгжэжэ байһан мал ажалые тэжээлээр хангалгада энэ ургамал шиидхэхы үүргэ дүүргэнэ. 1953 ондо ойройдоол 100 гектар силостэ гэжэ таригдадаг һаа, мүнөө кукуруза 70 мянган гектарһаа ехэ талмай дээрэ таригдана.

Ниитын малай тоо толгой олошорно, илангаяа хонин ажал хурдан түргөөр хүгжэнэ. Һүүлэй арбан жэлэй туршада хонидой тоо толгой бүхыдөө 900 мянгаһаа 1,8 миллион толгой хүрэтэр олошороо.

Мүн мал ажалда шанарай талаар ехэ хубилалта болоо. Малай үүлтэр үндэһөөрөө һайжараа, ашаг шэмэнь ехэ болоо.

Буряад орон мал ажалай продукци жэл бүри ехээр гүрэндөө үгэнэ. 1953 ондо республикадамнай 18,5 мянган тонно мяхан бэлэдхэгдэлэг, худалдан абтадаг байгаа һаа, 1962 ондо 39,3 мянган тонно, һүн—30,5 мянган тонноһоо 76,8 мянган тонно, үндэгэн—4,6 миллионһоо 16,7 миллион, ноохон—1357-һоо 4724 тонно хүрэтэр ехэ болоо.

Республикын колхоз, совхозуудта мүнөө олон тоото мэргэжэлтэд хүдэлнэ. Гансахан дээдэ ба дунда тусхай эрдэмтэй агрономууд, зоотехнигүүд, ветеринарна врачнууд, инженернүүд болон механигуудай тоо мянга хахад шахуу болоно. Колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин гайхамшагта кадрнууд—колхозуудай түрүүлэгшэнэр, совхозуудай директорнууд, отделениин эрхилэгшэнэр болон бригадирнууд хүмүүжэн ургаа.

Совет засагай жэлнүүдэй туршада Буряад орондо культурна революци болонхой. Урдань үзэг бэшэг мэдэхэ хүниие олохонь бэрхэтэй һэн гэжэ ахамад үеын хүнүүд һанаха байха. Забайкалида, мүн Эрхүүгэй губернидэ XIX зуун жэлэй һүүл багта арадай һургуулинуудта ойройдоол 600 буряад үхибүүд, Шэтын гимназида—6, Эрхүүгэйхидэ—2 буряад һурадаг һэн. Буряад зоной дундаһаа арайхан гэжэ 8 процентһээ заахан үлүүнь үзэг бэшэгтэй байгаа. Элэнь хэд бэ гэхэдэ, гол түлэб, ламанар, зонхилхы бүлэг хүнүүдэй түлөөлэгшэд һэн.

Мүн эндэхи һууринород зоншье энээнһээ һайн байгаагүй. Шажан мүргэлэй, хуушанай барга байдалай угаараар һогтонхой шэмээшэг зон барандаа шахуу үзэг бэшэг мэдэхэгүй бэлэй.

Культурна революциин ашаар харанхы мунхаг байдал, үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадал, культурын талаар гээгдэл хододоо усадхагдаа. Буряад арадай түхэл маягаараа национальна, удхаараа социалис культура үзэгдөөгүйгөөр бадаран хүгжөө.

Буряад арад Октябриин Социалис революциин урда тээ национальна заха хизаарнуудай бусад арадууд шэнги наци болон бүридөөгүй байгаа. Имагтал совет засагай үедэ, социализм байгуулгын үедэ түүхын үзэгдөөгүй богонихон болзорой туршада буряад арад социалис наци болон хүгжөө.

Совет байгуулалта бэлиг шадабариин бүхы талаараа хүгжэхэ, социалис культура байгуулха хизааргүй ехэ арга боломжо республикын ажалшадай үмэнэ нээжэ үгөө. Арадай гэгээрэл хурдан түргэнөөр урагшаа дабшаа. Һургуулинууд болон культурна гэгээрэлэй эмхи зургаануудаар республикамнай шэмэглэгдэн бүрхөөгдөө.

Буряад арад үни удаанай куль-

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта)

РЕСПУБЛИКЫН 40 ЖЭЛЭЙ ОЙН ҺАЙНДЭРТЭ АЙЛШАД БУУЖА БАЙНА

КПСС-эй ЦК-гай Президиумэй гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай РСФСР-тэхи Бюрогой Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо нүхэр А. П. Кириленко түрүүтэй правительственна делегаци үсэгэлдэр ерэбэ. Эдэнтэй хамта академик А. А. Трофимук, Москвагай электролампын заводой мастер Социалис Ажалай Герой нүхэр К. Е. Котельникова, Алтайн «Россия» колхозой түрүүлэгшэ Социалис Ажалай Герой нүхэр И. Я. Шумаков ерэлсээ.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Мүн үсэгэлдэр МНРП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, Монголой Арадай республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Ю. Цеденбал Монголой Арадай республикаһаа айлшаар ерэбэ. Эдэнтэй хамта МНР-эй Худалдаа наймаанай министр нүхэр Доржготов, МНРП-гэй Сэлэнгын аймкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр Банзрагч, «Үнэн» газетын главна редакторай орлогшо нүхэр Очирбат, СССР-һээ МНР-тэ байдаг элшэн сайд нүхэр Русаков ерэлсээ.

В. ЗОРКИНОЙ фото.

1923 Байгалайнгаа hайhандаа

Ленинэй заahан замаар

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта)

туратай юм. «Гэсэр» гэдэг суута туужа домог, арадай аман үгын зохёолнууд тэрэнэй эрхимынь болоно. Гэбэшье буряад зоной литература болон искусство революциин урда тээ эхин үедөө байгаа. Имагтал Агууехэ Октябриин илалтын hүүлээр, совет засагай жэлнүүдэй туршада литература болон искусство бадаран хүгжөө, арадай зохёолой эрхим hайн юумые шэнгээн баа, ородой литература болон искусствын ашаг ехэтэй нүлөөн доро гаража, үргэн хүгжөө. Уран зохёолшод, композиторнууд, уран зураашад болон артистнуудай олон тоото кадрнууд хүмүүжэн гараа.

1940 ондо Москвада болоhон буряадай искусство, литературын декадын үедэ буряад арадай түхэл маягаараа национальна, удхаараа социалис соёл культурые байгуулха хэрэгтэ туйлаhан амжалтанууд харуулагдаа бэлэй. Энэ декада айхабтар ехэ амжалтатайгаар үнгэрөө hэн.

1959 ондо Москвада Буряадай искусство ба литературын хоёрдохи декада үнгэргэгдөө. Түрүүшын декадын үнгэрhэн сагhаа хойшонхи үедэ Буряад ороной соёл культура бүхы талаараа улам хүгжэжэ, ехэ амжалтануудые туйлаа гэжэ энэ декада харуулба.

Мүнөө республика дотор ниитэ эрдэмэй 600 hургуули тоологдоно. Энээндэ 155 мянган hурагшад hуража байдаг. Эдээнэй 60 гаран процентнь хүдөөгэй залуушуул болоно. hүүлэй үедэ нээгдэhэн 12 интернат-hургуулида 3 мянга шахуу үхибүүд hуража байна. Гадна республика дотор хүдэлмэришэн, хүдөөгэй залуушуулай 90 hургуули хүдэлнэ. Эдээндэ 11 мянган hурагшад hуража байдаг.

Гурбан жэлэй саада тээ республика доторнай хоёр дээдэ hургуули: 5,5 мянга шахуу студентнэртэй багшанарай, хүдөө ажахын институдууд байhан юм. Мүнөө 4 институт бии болоо. Эдээндэ 8 мянга шахуу студентнэр hуража байнхай.

Республика дотор эрдэм шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд олоор байгуулагдаа. СССР-эй эрдэмэй академиин Сибирьтэхи отделениин эрдэм шэнжэлэлгын нэгэдэмэл институдhаа гадна, республика дотор эрдэм шэнжэлэлгын үшөө 9 эмхи зургаан бии юм. Республикын эрдэм шэнжэлэлгын эмхи зургаануудта, дээдэ hургуулинуудта 700 шахуу эрдэмтэд, тэдэнэй хахадынь буряадууд хүдэлжэ байдаг. Эрдэмтэдэй дунда 5 доктор, эрдэмэй 185 кандидат бии.

Буряад эхэнэрнүүдые дарлалтаhаань сүлөөлжэ, ниитын ажалда эдэбхитэйгээр хабаадуулhан ушар хадаа буряад арадай оюун бодолой ургаhые гэршэлhэн баримта болоно.

Социалис байгуулалтын илан мандаhанай ашаар буряад эхэнэр бусад үндэhэ яhанай эхэнэрнүүдтэл адли бүгэдэнтэй адли тэгшэ эрхэтэй болонхой. Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай хахадынь, гэгээрэлэй бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй дүрбэнэйнь гурбан хуби, гүрэнэй, ажахын захиргаанай зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй 60 процентнь, элүүрые сахилгын, физкультура ба социальна тэдхэмжын хүдэлмэрилэгшэдэй 99 процентнь эхэнэр болоно.

Манай залуушуул зол жаргалтай. Түрэл арадайнгаа элинсэг хулинсагые номуудhаа, ахамад хүнүүдэй хөөрөөнhөө мэдэдэг бшуу. Совет байгуулалтаар, Коммунис партяар, Ленинэй комсомолоор хүмүүжүүлэгдэhэн манай залуушуул эсэгэнэрэйнгээ хэрэгые үргэлжэлүүлхэдээ коммунизм байгуулха хэрэгтэ бүхы хүсэ шадалаа, сэдьхэл зоригоо зорюулха гэжэ эрмэлзэнэ. Манай залуушуулай хүсэл эрмэлзэлгые поэт Николай Дамдинов «Уг гарбални» гэжэ шүлэг соогоо иигэжэ гоёор харуулна:

Уг гарбалай асуудалаар манай эсэгэнэр
Ухаагаа туршан сүлөө сагаа барадаг hэн.
Арбан табадахи үе хүрэтэр тэдэнэр
Алдангүйгөөр тооложо хүргаа дарадаг hэн.
...Шэнээр, ондоогоор, гарбалаа би уудалнам.
Шэнэ угайнгаа шэжэр хуудаhа hэхэнэм.
Арбан долоодохи оной солые дууданам,
Алим лэ угаймни эхин? Энэл даа—гэнэм.
Ондоо, шэнэ нэрэнүүд—урал дээрэм:
Ород нэрэ, украин нэрэ, латыш...
Манда сүлөө, эрхэ байдал түхеэрэн,
Мандуулагшадые дурдабалби, мэдыш!
Аяар дээрэнь, хамаг эдэ обогуудай
Аха заха, эхи табиhан нэрэ,
Үлгэн дэлхэйн налуу тэгшэ нюрууда
Үндэр уула мэтээр тобойhон нэрэ—
Ильич эсэгын мүнхэдөө гэрэлтэй обог
Эльгэ дулаасуулан соностодог юмэл...
Гансал иигэжэ совет үетэн, омог,
Гарбал угайнгаа hалаае тоолодог юмэл!...

Коммунис байгуулалтын бүхы hалбаринуудта, индустриин шэнэ барилтада, шэнэ газар ашаглалгада—хаа хаанагүй залуушуул ажалай баатар габьяа харуулан хүдэлнэ, эдэнэр Ленинэй илагдашагүй агууехэ туғые дээрэ үргэн дабшана.

«Аха дүүгэй туhаламжада, нэн түрүүн агууехэ ород арадай туhаламжада түшэглэн, совет бүхы национальна республиканууд мүнөө үе сагай промышленность байгуулаа, хүдэлмэришэн ангиин, интеллигенциин үндэhэн мэргэжэлтэдые бии болгоо, түхэл маягаараа национальна, удхаараа социалис соёл культура хүгжөөгөө. Урдань гээгдэнги байhан олон арадууд капиталис шатын хүгжэлтые алад гаража социализмда ерээ» гэжэ КПСС-эй Программа соо хэлэгдэнэ.

Буряадай совет республикада, буряад арадта энэ бүримүhэн хабаатай.

Буряадай АССР хадаа аха дүү арадуудай хани барисаата бүлын гэршэ мүн болоно. Эндэ ород, буряад, эвенкэнүүд болон бусад үндэhэ яhатанай түлөөлэгшэд ажаллажа байдаг. Гансал үндэhэ яhатанай хүдэлжэ байдаг багашье, ехэшье тосхон манайда байхагүй. Буряадай улус ородой тосхон хоёрой хоорондохи илгаа үнинэй үгы болонхой. Манай предприятинууд, колхозууд, совхозуудай коллективүүд хадаа хани барисаатай олон үндэhэ яhатанай бүлэ болонхой.

1959 ондо буряад арад Росситай Буряад ороной hайн дураараа нэгэдэhээр 300 жэлэй ойе тэмдэглээ hэн. Энэмнай арадуудай хани барисаанай hайндэр болоhон юм.

Ажахы болон соёл культурадаа ехэ амжалта туйлаhанайнгаа түлөө Буряадай АССР Ленинэй орденоор шагнагдаа hэн.

Орденто совет Буряад орон совет арадуудай хани барисаата бүлэ соо түүхын шэнэ шатада—үргэн дэлисэтэйгээр коммунизм байгуулха үе шатада оробо.

**

Совет Буряад ороной ажалшад КПСС-эй XXII съездын шиидхэбэреэр хараалагдаhан коммунизм байгуулгын программаар зоригжонхой 40 жэлэйнгээ алдарта ойе угтажа байна. Манай орондо коммунизм байгуулха хэрэгтэ өөhэдынгөө хубита нэмэрие оруулхаар шиидэнхэй.

Промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэд долоон жэлэй даалгабариие болзорhоонь урид дүүргэхын түлөө мүрысэнэ. Буряад ороной промышленность долоон жэлэй түрүүшын дүрбэн жэлэй түсэбые үлүүлэн дүүргээд, 23,4 миллион түхэригэй продукци түсэбhөө гадуур үгөө. Промышленна предприятинуудай коллективүүд хахад жэлэйнгээ түсэб болзорhоонь урид дүүргэжэ, республикынгаа ойе угтаба.

Промышленна предприятинуудта, транспортда, барилгада коммунис ажалай түлөө хүдэлөөн улам үргэдэжэ байна. Промышленностиин 85 мянган хүдэлмэришэд энэ хүндэтэ нэрэ зэргын түлөө тэмсэжэ байнхай. 21 мянган хүдэлмэришэдтэ, 1100 бригада, халаан, цехүүдтэ, 12 предприятида иимэ нэрэ зэргэ олгогдоо.

Замай залууршад—промышленностиин түрүүшүүл ЛВРЗ-гэй слесарь, Социалис Ажалай Геройнууд Н. П. Милин, А. А. Оширов, Галуута Нуурай шахтануудай проходчик Г. Д. Тучинов, Хандагатайн леспромхозой бага комплексно бригадын бригадир А. П. Кудряшов, нарин сэмбын фабрикын сэмбэшэн, СССР-эй Верховно Соведэй депутат М. Афанасьева болон бусадай ажалай гайхамшагта амжалта республика дотор мэдээжэ болонхой. Эдээнэй баатар габьяата ажал бүгэдэндэ үльгэр жэшээ болоно.

Республикын хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд, республикынгаа ойе мүн лэ бэлэг сэлэгтэйгээр угтаба. Энэ жэлдэ хабарай тарилга 2—3 неделеэр оройтожо эхилэгдэhэншье hаа, саг болзор соогоо эмхитэйгээр үнгэргэгдөө. Энэ жэлдэ 100 мянга гаран гектараар шэниисын тарилга үргэдхэгдөө. Кукуруза, саахарай свёкло, хартаабха ехээр таригдаа.

Мухар-Шэбэрэй управлениин «Эрдэм» совхозой механизатор Бадмацу Цыренова, «Коммунизм» колхозой механизаторнууд И. Олейников, Д. Поломошнов болон бусад хабарай тарилгада жэшээтэ ажалаараа шалгараа. Хүдэриин совхозой инженер-механик В. П. Степановай толгойлдог звено хартаабха, свёкло тарилгада мэргэжэл шадабаряа харуулба. Суута кукурузашад Жанаев, Кондратюков болон бусадай хажуугаар Хяагтын совхозой кукурузашан В. Чиликин. Чисаанын совхозой—Д. Грешилов, Түнхэнэй «Сибиряк» колхозой—М. Соснин болон бусад олон механизаторнууд гайхамшагта ажалаараа шалгараа.

Республикын колхозууд, совхозууд гүрэндэ мяха, үндэгэ худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэб дүүргээд, нёдондо жэлэйхидэ орходоо hураггүй ехэ hү гүрэндэ худалдаба.

КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленумэй түүхэтэ шиидхэбэреэр зоригжонхой эрдэмэй, литературын, искусствын, уран hайханай бүхы интеллигенци ажалдаа амжалта туйлажа, үнгэргэгдэжэ байгаа оронойнгоо культурын hайндэр хадаа манай ажабайдалда ехэ удха шанартай байна.

Ородой соёл культурын энэ hайндэр хадаа ород, буряад арадуудай эбдэршэгүй хани барисаанай гэршэ мүн болоно.

Партиин Ленинскэ Центральна Комитедэй тойрон нягтаар жагсаад, Буряад ороной партийна организаци партиин XXII съездын шиидхэбэринүүдые, манай орондо коммунизм байгуулгын асари ехэ программа бодотоор бэелүүлхын түлөө республикын ажалшадай бүхы хүсые зорюулан ударидана.

БУРЯАД ҮНЭН
2-дохи нюур.
1963 оной июлиин 6.

ТОО, БАРИМТА

Үнгэрhэн 40 жэлэй туршада республикымнай хүдөө ажахы гайхамшагта амжалта туйлаа. 1923 оной үеэр олонхидоо үмсын бутархай, жэжэ ажахытай, гол түлэб нүүдэл байдалтай байhан буряад зон үнгэрhэн 40 жэлэй туршада айхабтар түргөөр урагшаа дабшаа.

Мүнөө республика доторнай 71 колхоз, 32 совхоз бии.

✪ Хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ 1959—1961 онуудай туршада 24 процентээр нэмээ. Республикын таряалангай талмай 100 мянга гаран гектараар, тэрэ тоодо шэниисэ таридаг талмай 75 мянган гектараар ехэ болоо.

✪ Колхозуудай экономикын хүгжэхэтэй хамта, хубаагдадаггүй фонднуудай хэмжээн дээшэлнэ. Совхозууд hүүлэй жэлнүүдтэ олон болоо.

✪ Колхозууд болон совхозой хүдэлмэришэдэй hайнаар ажаллаhанай ашаар мал ажалай продуктнуудые үйлэдбэрилгэ, бэлэдхэлгэ улам дээшэлнэ. 1958 ондо hү haалга 1953 онойхиhоо 2,1 дахин, ноохон—2,3 дахин нэмэhэн байна.

✪ Түүхэтэ долоон жэлэй түсэб дүүргэлгын үедэ республика дотор промышленна шэнэ предприятинууд—барилгын материалнуудай Татауровска комбинат, Хяагтын ээрэлгын-трикотажна фабрика, Онохойн, Байгалай модоной комбинадууд, түмэр-бетон конструкцинуудые хэдэг Таловска, мүн Темлюгэй шиферэй заводууд ашаглагдаа.

✪ Республикын предприятинуудта коммунис ажалай коллективүүд болон ударнигуудай нэрэ зэргын түлөө 95 мянган хүн хабаадана. 21000 хүн энэ хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө.

hАЙН ДАА, МАНАЙ ПАРТИ

Орденто Буряадаймнай дүшэн жэл! Алдарта энэ ойгоо түрэл республикамнай түгэс хүсэн дундаа угтажа байна.

Буряад орон! Үргэн сэлюун, баян дайда! Байгаалиш тоо томшогүй, барагдашагүй ехэ баялигтайл. Үеын үедэ дарлагдажа байhан ехэ, бага үндэhэтэн арадуудые коммунистнуудай партиин Октябриин социалис революци хэжэ сүлөөлөөгүй hаа, үрэжэлтэ hайхан дайда, арад зомнай, бидэ бүгэдэ хайшаа байха гээшэ hэмбибди! Элдин hайхан Буряад оромни, арад зомни шинии ашаар өөрынгөө бадаралта хүгжэлтэ, эрхэ сүлөө, зол жаргалаа олоо, түрэл парти, шиниингээ сэсэн мэргэн холын хараа бодолто шугамаар. Ленин багшынгаа хэтэ мүнхэ hургаалаар урагшаа дабшана!

Дүрбэн арбан жэлэй туршада Буряад оромнай хүсэн түгэс хүгжэлтэтэй промышленность, хүдөө ажахы, түрүү социалис соёл культуратай республика болоо. Урдань hулагүй бэшэг мэдэхэ хүниие олохо гээшэ бэрхэтэй байгаа. Мүнөө дүрбэн институтай, арбан найман түсхай дунда hуралсалай газартай, юрэнхы эрдэмэй зургаан зуун hургуулитай, эрдэм шэнжэлэлгын институдтай болообди. Театр, искусствын мастернуудаараа, эрдэмтэдээрээ суурханабди. Гансахан республикымнай промышленностьда долоо мянга зургаан зуу гаран дээдэ, дунда эрдэмтэй мэргэжэлтэд хүдэлнэ.

Революциин урда тээ Байгалай үмэнэдэхи хизаар барагдашагүй баялигтай газар гэлсүүлдэг байгаа. Тиихэ сагта эндэ ажалша бэрхэ, hайн hайхан hанаатай хүнүүд ажаhуудаг байhан юм. Теэд тэдэ баялиг хэн эзэмдэжэ байгаа гээшэ hэм? Нүүдэл hуудалтай буряад зон тэрэ баялиг тухай hанахаhаа байтагай, хайшан гээл hаа, ами хоолойгоо тэжээхын түлөө тала дайдаар таран hуудаг hэн.

Урдань Буряад зон хайшаа байдалтай байгааб гэхэдэ, уйдхар гашуудалда дарагдаhан, балар харанхы, үгытэй ядуу hуугша бэлэй.

Октябриин революциин илан мандахалаар социальна болон национальна тэрэ дарлалта хойшолонгүй хөөхо сохигдон, hүүл гэрээшээ үгы хэгдээ. Эрхэ сүлөөгүй байhан буряад арад мүнөө завод, фабрика, шахта, малтамалай уурхайнуудай—бүхы баялигай эзэн болоо. Харгыень хүндэлэн хааhан хаалтые дабан, капитализмые алгасан, феодализмhаа социализмда сэхэ дамжан орожо, бата найдамтайгаар урагшаа дабшана. Энэ хадаа түс арадай дарлалта мүлжэлгэhөө мултарhанай толотомо гэршэ мүн болоно.

Эгээн гээгдэнги заха хизаар байhан Буряад орон дүшэн жэл үнгэрөөд байхада, хүгжэнги индустритай хизаар болохо байhаниинь хэн этигэхэ байгаа гээшэб. Түрүүшын табан жэлнүүд соо промышленностиин томохон предприятинуудтай—паровозо-вагонно завод, мяхаконсервын комбинат, шэлэй завод, ашагта малтамалнуудай, машина бүтээлгын промышленностьтай болонхой. Иигэжэ эрид дабшалта хэгдэбэ!

Байгалай үмэнэхи хизаар—Буряад орон — мүнөө бүхы зүйлөөр баян, алдар суутай болоhондоо, сэсэн мэргэн парти, Ленинэй Центральна Комитет, танайнгаа аша туhые арюун нангинаар харюулхал!

Ленин Коммунис партиин, Совет гүрэнэй үндэhэ hуури табигша, сэсэн мэргэн вождь. Ленин хадаа хаанта Россин гээгдэнги заха хизаарнуудай нэгэн байhан Буряад оронииe үндэр хүгжэлтэтэй республика болгохо агууехэ түсэб зохёогоо. Мүнөөдэр бидэ, хуушанай большевигүүд, Буряадайнгаа бүхы коммунистнууд болон арад зонтой хамта ябажа үнгэрhэн замаа эрьен хаража, республикынгаа туйлаhан илалта амжалтанууд тухай: Ленинэй тариhан алтан үрэhэн баян ургаса үгөө,—гэжэ омогтойгоор хэлэнэбди.

Зохёон байгуулха ажалай зам дээрэ ород болон буряад арадуудай хани барисаан батажан бэхижээ. Буряад орондо социалис байгуулалтын бүхы жэлнүүд соо буряад араднай ороной олонациональна бусад арадуудтай нэгэн хамта ябажа, гайхамшаг зам гаталаа.

Буряад арад тухай, тэрэнэй зол жаргал, гэгээрэл болбосорол тухай эсэгэ ёhоной анхарал хандуулагша Совет гүрэнэй манлай—Коммунис парти, тэрэнэй Ленинскэ Центральна Комитедтэ мүнөөдэр республикынгаа алдарта ойн hайндэртэ хүргэhэн баярнай бүхы орон соомнай суурятаг лэ.

Бидэ, хорёод оной большевигүүд, республикынгаа ойн баярай hайндэрые тэмдэглэжэ байха зуураа, түрүүшын партийна ячейкэhээ томо партийна организацинуудай бии болоhондонь омогорхолой мэдэрэлээр угтанабди. Арадай зол жаргалай түлөө тэмсэлшэдэй адхаhан шуhаар гаргагдаhан гайхамшаг зам дэмы үнгэрөөгүй гэжэ хэлэхэ байнабди. Коммунизм тухай хорёод онуудай үедэ хэдэ миллион хүнүүдэй бодожо байhан хүсэл эрмэлзэлгэ бодото хэрэг дээрээ бэелүүлэгдэжэ эхилээ.

Ши, түрэл партимнай, өөрынгөө тогтоол шиидхэбэринүүдээр табан жэлhээ табан жэлнүүд хүрэтэр гэгээн гэрэлтэ ерээдүйемнай заяан гиигүүлээш. Илангаяа партиин XX, XXII съездүүд, мүн hаяхан боложо дүүрэhэн КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленум хүгжэлтымнай саашанхи замымнай зааhан хараа шутам болоо. Тэдэ өөhэдынгөө шиидхэбэреэр орон дотороо коммунизм үргэн далайсатайгаар байгуулха зорилго тодорхойлоо, партийна ажабайдалай ленинскэ ёhо гурим hэргээн бодхоогоо.

Ажабайдалай хатуу замые дабажа гараhан бидэ, хуушанай большевигүүд, аша гушанартаа атаарханабди. Коммунис обществын эрхэтэн байха гээшэ—агууехэ зол. Манай үе залгамжалагшадай Буряад ороноо шэнэдхэн байгуулхын түлөө тэмсэлшэдэй түрүү зэргэдэ ябажа, коммунизмда дабшан орохо hуури табилсажа байhандань омогорхонобди. Манай гаталhан зам хадаа юрэ ябажа гараhан марш бэшэ, харин олон түмэнэй ами наhанай түлөө революциин дайсадтай тэмсэhэн хатуу шанга байлдаан мүн.

Мүнөөдэр республикынгаа дүшэн жэлэй ойе тэмдэглэжэ байхадаа, КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленум дээрэ, Никита Сергеевич Хрущев, танай хэлэhэн үгые дабтахамнай:

«Гансал Ленинэй партиин сэсэн мэргэн хүтэлбэриин ашаар бидэнэр социалис революцида илалта туйлаабди. Совет засагые аршалан хамгаалаабди, социализм болон коммунизм байгуулха хэрэгтэ, манай экономикые, наука болон соёл культурые хүгжөөлгэдэ айхабтар ехэ амжалтануудые туйлаабди. Энээгээр мүнөө бүхы түрүү хүн түрэлтэн омогорхоно».

Инаг оронойнгоо хүсэ шадал, алдар солые саашадань бэхижүүлхын тулада Буряадай партийна организаци, республикын бүхы ажалшад бүхы хүсөөрөө оролдохо байhандань бата найданабди!

И. Л. КОВАЛЕВ,
1913 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
М. М. САХЬЯНОВА,
1916 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
Я. И. РУСАКОВ,
1916 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
И. М. АРМЯНИНОВ,
1917 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
А. Н. ЛЕВАШКО,
1917 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
И. В. ЦЫПЫЛОВ,
1917 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
Ф. М. ОСОДОЕВА,
1918 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
Н. А. ПОНОМАРЕВ,
1919 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
В. И. ШАТИЛОВ,
1919 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
И. В. ЧЕНКИРОВ,
1920 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
М. П. ХАБАЕВ,
1921 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
У. А. БАБУШКИНА,
1926 онhоо КПСС-эй гэшүүн,
С. С. КОНОВАЛОВ,
1926 онhоо КПСС-эй гэшүүн.

Зуу наhатын юрөөл

Буряад арадайнгаа автономито байдалтай болоhон жэлдэ жаран наhа хүрөө бэлэйб.

Тэрэ гэhээр эгсэ дүшэн жэл үнгэршэбэл даа. Бишье нарата дэлхэйдэ түрэhөөр зуу наhа наhалан, республикынгаа алдарта ойе угталсаха золтой байбаб.

Революциин урда тээ элдэб юумэ үзөө hэм: баяд, ноёдой барлагшье ябааб, «суха баадиин орондо түрэхэеэ» бурханда, ламa, бөөнэртэ hүзэглөөдшье үзөөб. Теэд, минии залууда «ээлжээн түрэ, эрьехэ наран болохо даа» гэлсэгшэ бэлэй. Энэ үгын удхые Октябриин хубисхалhаа хойшо ойлгожо эхилээ hэм. Үнгэрhэн 40 гаран жэл соо ямар ехэ юумэн хэгдээб даа. Түрэл буряад оронойнгоо хүгжэн хубилhые, баян дэлгэр болоhые харахада хабатай, дурдахада урматай.

Хамаг зондо жаргал олгогшо коммунис байдал хэтэдээ мандаг, орон дэлхэймнай орой дээрэ Улаан туг хэтэдээ намилзаг гэжэ юрөөхэ дуран хүрэнэ.

Жана Улзытын.
Мухар-Шэбэрэй
Боом нютаг.

Урдань байгаагүй мэргэжэлтэй хүнүүд

Мухар-Шэбэрэй Суулгын совхозой кукурузашан **Д. Ж. ЖАНАЕВ.**

Түнхэнэй Саянай совхозой комбайнер Данзан **ЭРДЫНЕЕВ.**

Буряадай мэдээжэ композитор Бау **ЯМПИЛОВ.**

А Ж А Л А Й Б А Я Р

Республикынгаа 40 жэлэй ойе hайндэрлэн, баяр дээрэмнай баяр, зугаа дээрэмнай зугаа нэмэжэ байна. Энээнтэй дашарамдуулан, дүнлэхэ, айладхаха юумэн ажахыншье, соёл культурыншье, эрдэм наукыншье талаар манда бии. Буряад оромнай, буряад араднай баатар габьяата тэмсэлэй түүхэтэ замаар дабшажа, дархан солоёо дуудуулаал. Эдэ бүгэдэмнай имагтал Совет засагай ашаар, Коммунис партиин сэсэн мэргэн хүтэлбэреэр туйлагдаа.

Иимэ ажабайдал зохёон байгуулха хэрэгтэ маанадайшье хубита бии гэжэ hанахада урматай. Би өөрөө 1928 ондо городто ажаhуухаяа ерэhэн хүм. Тиихэдэ эндэмнай барилга hая hаял эхилжэ, барилгашад олон хэрэгтэй болоhон үе байгаа. Барилгашан болохо гэhэн хүсэлэнгөө одоол тиихэдэ бэелүүлжэ ороо hэм.

Тэрэ сагые мүнөө hанахада hонин байдаг агша. Барилгын хүдэлмэри ехэнхидээ бар хүсөөр бүтээгдэдэг бэлэй.

Энэ үеhөө хойшо 30 гаран жэл үнгэрөө. Би таhалгаряагүй барилга дээрэ ажаллааб. Олон жэлэй туршада барилга дээрэ хүдэлhэнэйнгөө түлөө 1958 ондо Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртөө hэм.

Мүнөө манай трестын барилгашад ажалаа шэнэ аргаар эмхидхэжэ, барилгын хэрэгсэлээр, элдэб техникээр хангагданхай. Урданайхидал адляар хирпиисэ тачкаар зөөхэ бэшэш даа, мүнөө тэдэниие багсалаад, ямаршье дабхарта кранаар гаргажархина ха юмши. Штукатурлалгые баhал оньhото машинаар хэдэг болонхой. Ажалай бүтээсэ эрид дээшэлээ.

Ниислэлэй ямаршье райондо — Октябрьска, Железнодорожно гү, али Советскэ—hая баригдаhан, баригдажа эхилhэн гэрнүүд, барилгын механизмууд, олон тоото крануудай жагсанхай байхые харахат. Харин тэндэ ажаллажа байhан хүнүүд тиимэшье олон бэшэ байха. Иимэл болоо, мүнөө сагнай! Ямаршье барилга эди шэдитэ техникын хүсөөр лэ бүтээгдэнэ бшуу. Бүрил уран нарин, түргэн мэргэн болохонь элитэ.

Ч. Цыбиков,
Социалис Ажалай Герой,
«Бурстрой» трестын
барилгашан.

Е Х Э А М Ж А Л Т Ы Н Т Ү Ү Х Э Т Э А Л Х А М У У Д

Буряад ороной автономито республика боложо тогтоhон жэлдэ хото, хүдөөгэй ажалшадай дунда социалис ёhоор ажаhууха хүсэл бодол даамайран дэлгэржэ байhан юм.

Тиихэдэ 200 толгой эбэртэ бодо малтай, тэды шэнээн хони ямаатай, 100 моритой, 40 гахайтай 5 ТОЗ эмхидхэгдээд байгаа.

Оройдоол 900 хүдэлмэришэдтэй арбаад гаран промышленна жэжэ предприяти hаял hэргээгдэжэ байба.

Тэбхэр арбан жэл үнгэрөөд байхада, үмсын ажалтанай дүрбэнэй гурбан хубинь колхоздо орожо, трактор агтын хүсэ, хамтын ажалай амта таняад байгаа. Үрэжэлтэ баян талаар табан хушуун мал атаржан, алтан таряан дэлгэржэ, соёл гэгээрэл бадаржа, нютаг нютагай түхэл шарай танигдахаар бэшэ болон сэлмэбэ.

Түрүүшын табан жэлэй томо үйлэдбэринүүд—Улаан-Үдын ПВЗ, шэлэй завод болон бусад заводууд бодхоогдожо эхилээ.

Хүсэн түгэлдэр индустритай, колхозно хүдөө ажахытай Буряадай республикын ажалшад Эсэгэ ороноо хамгаалгын нангин хэрэгтэ хамаг аргаараа хабаадаа бэлэй. Фашис алууршадта эсэргүү тэмсэлэй дүлэн соо Буряадаймнай 17 хүбүүд Советскэ Союзай Герой боложо алдаршаhан, 35 гара мянган сэрэгшэд орден, медальнуудаар шагнагдаhан юм. Мүн угаа ехэ эд зөөри, хүнэhэ хоол, зэр зэбсэг республикымнай ажалшад армиингаа хэрэглэмжэдэ үгөө юм.

Буряад оромнай алдаршаа! 1963

ад оромнай ажахы, соёл
раа айхабтар түргэнөөр хүг-
дүрбэн тэтшэ дүшэн жэлэйн-
удэрые баяр омогорхолтой-
дэглэжэ байна. Хаанта за-
едэ хамагай адаг колони га-
һан Буряад оромнай Октяб-
хэ хубисхалай илан манда-
ородой хүдэлмэришэн ангиин
һайхан тэдхэмжын, тэрэнэй
нь болохио Коммунис пар-
дарилгын ашa туһаар һал-
хүгжэһэн совет республика
Мүнөөнэй индустриальна
ори, социалис хүдөө ажахы
рдэм һургуулиин, соёл сур-
түб гуламтануд манайда
бии болонхой. Эрдэм наука
ай баян дэлгэрээр бадаран
а. Мүнөө үедэ Буряад орон
й дүрбэн дээдэ һургуули,
ческэ институт, хүдөө ажа-
рдэмэй станци бии. Эндэ
кандидадуудһаа эхилээд
виндаанай эрдэмтэд ажал-
хэдэн мянгаад студентнэр
ин һуралсана.
сагдаһан эрдэмтэд багшалал-
хүдөө ажахын, техническэ үй-
ин болон бусад олон янзын
нуудаар шэнэ шэнэ шэнжэ-
хүдэлмэри шэн зориттойгоор
а. Энэнь республикын ажа-
он соёл культурые хүгжөөхэ
гонуудтай нягта холбоотой

шье Буряадай эрдэм-шэнжэ-
нэгэдэмэл институт эрдэм
эгээн томо гуламтамнай
Юундэб гэхэдэ, научно-тео-
ескэ ехэ асуудалнуудые шиид-

Оюун бэлигэй бадаралта

хэжэ байна бшуу. Иимэ институт эндэ байгуулһан ушар маанадта онсо ехэ этигэл найдабари үзүүлһэнэй, манай арадай соёл болбосоролой улам ехээр дээшэлһэнэй бодото гэршэ боложо үгэнэ. Мүн академическэ орёо асуудалнуудые амжалтатайгаар шиидхэхэ өөһэдын кадрнуудтай болоһыемнай харуулна.

Манай институт 13 янзын бүлэг таһагууд боложо хубаардаг юм. Молекулярна физикын, хатуу бодосой, радиофизикын, химиин, биологиин, геологиин, хүрьһэ шэнжэлэлгын, энтомологиин, экономикын, түүхын, уран зохёолой, социологиин, хэлэ бэшэгэй, хилын саанахи Зүүн зүгэй культура шэнжэлхэ таһагууд эндэ бии. Манай институдай физигүүд мүнөө үедэ хатуу бодосой газаа талын хүсэнүүдые шэнжэлэн үзэнэ. Энэнь микроминиатюрна радио электронико, биофизика болон техническэ механика хүгжөөхэ хэрэгтэ нүлөөлхэ ёһотой юм. Радиофизигүүднай радиодолгиной үзэгдэлнүүдые элирхэйлнэ. Тиихэ зуураа нилээд һонин шэнэ шэнэ зүйлнүүдые шэнжэлэн тодорхойлжо, ахамад ехэ эрдэмтэдэй магтаал һайшаалда хүртэһэн байха юм. Химиин лабораторимнай шулуун нүүрһэнһээ абтадаг полимернүүдэй синтез, биологиин таһагайхид амитадай уг гарбал, ургамалай амидарал шэнжэлэн үзэнэ.

Тиихэдээ нютагай малай шэнэ үүлтэр бии болгохо зорилго табигдана. Тэжээлэй ургамалай (кукуруза болон бобын) ургаса дээшэлүүлхын тула физиологууднай тусхай түсэбэй ёһоор хүдэлнэ. Ботанигууднай мүн лэ хужармаг, намаглиг газарай ургамалнуудые шэнжэлжэ байдаг. Тиигэһэнэй ашаар нуга газарай ургаса дээшэлүүлхэ хэдэ хэдэн һонирхолтой дурадхалнууд оруулагдаа. Хүрьһэ шэнжэлэгшэднай мүн лэ ехэ ажал ябуулжа, тусхай карта зохёобо. Биологиин таһагайхид баһал орёо асуудалнуудые шиидхэжэ байнхай.

Коммунис ажалай түлөө хүдэлөөн, шэнэ хүниие хүмүүжүүлхэ тухай асуудалнуудые социологууд шэнжэлжэ байнхай.

Мүн Сибирь тухай табан том ном, Буряад орон дотор граждан дайнай яажа болоһон тухай, Буряадай партийна организациин хайшан гээд эмхидэн ургаһан тухай согсолборинууд бэшэгдэнэ.

Байгалай үмэнэ, мүн МНР-тэ ажаһуугшадай мүнөө үеын, эртэ урда сагай соёл болбосоролой түүхэ шэнжэлэгдэнэ.

Тэрэшэлэн Буряад арадай аман зохёол тухай, Буряад литературын, искусствын яажа хүгжэн бойжоһон тухай, Зүүн Сибириин ород арадай фольклор тухай асуудалнууд гүнзэгыгөөр тодорхойлогдоно.

Залуу эрдэмтэдые олоор бэлдэжэ байнабди.

Институднай бэшэг согсолборинуудаа жэл бүри хэблэлэй гурбан зуугаад хуудаһан дээрэ толилон гаргадаг.

Институднай саашадаашье ехэ хүдэлмэри ябуулха юм. Хатуу бодосуудые шэнжэлхэ, радиоэлектроникын асуудалнуудые шиидхэхэ ехэ хэмжээнүүд абтаха. Химигүүднай мүн лэ шулуу нүүрһэнһээ абтаһан полимернүүдэй синтез тодорхойлхо хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлхэ. Энэнь мүнөөнэй техникэ хүгжөөхэ хэрэгтэ туһа хүргэхэ үүргэтэй. Малай шэнэ үүлтэр бии болгохо, ган гасуурта, хюруутай хүйтэндэ, хужармаг газарташье һаатангүй ургаха ургамалнуудые бии болгохо хүдэлмэри саашадаашье үргэнөөр эрхилэгдэхэ. Мүн нютагай газарай хүрьһэнэй шанар шэнжэлэгдэһээр байха.

Социализмһаа коммунизмда оролгын, социалис нациин хүгжэхэтэй хамта үндэһэн хэлэнүүдэй хубилалгын гол хуули ёһонуудые гуманитарна таһагайхид шэнжэлэн тодорхойлхо.

Ерээдүйдэ улам ехэ хүдэлмэри ябуулха байһыемнай хараадаа абажа, СССР-эй Наукануудай академи манай институдай байра байдал түхеэрэлгые һайжаруулха талаар саг үргэлжын туһа хүргэнэ. Лабораторинуудай тусхай байшан, мүн бусадшье барилганууд хэгдэжэ эхилбэ. Энэмнай ород аха дүүнэрэй бодото туһаламжын нэгэ баримта ха юм даа.

Буряад ороной эрдэм наукын гуламтын эгээ мүнөө үедэ хэжэ бүтээжэ байһан ажал хүдэлмэриин гол түлэбынь иимэрхүүл даа.

А. Булгадаев,
БКНИИ-гэй директорые научна талаар орлогшо, физико-математикын эрдэмэй кандидат.

Ехэ амжалтын түүхэтэ алхамууд

КПСС-эй ЦК-гай сентябриин (1953 он) Пленумһээ хойшо хүдөө ажахыдамнай революционно удха шанартай эрид ехэ хубилалта болоо. Республикын тогтоһон жэлэйхитэй жэшэбэл, тарилгымнай талмай 4 дахин шахуу үргэдхэгдэһэн, хонидой тоо 5 дахин нэмэһэн, нооһонойнь шанар үндэһөөрөө хубилһан гэхэ мэтэшэлэн угаа ехэ илалта амжалта туйлагдаа. Энэ үеэр колхозууднай томодхогдон, хүсэн дээрээ хүсэ нэмээд, дабхар эршэтэйгээр дабшажа ороһон байна.

Промышленностиин бүхы продукцие дайнай урдахи жэлэйхитэй сасуулбал, 186 процентээр дээшэлээ һэн.

Бурьялан хүгжэһэн Буряад оромнай ажахын, соёл культурын, эрдэм наукын талаар түүхэтэ амжалтануудые туйлажа, алдарта 40 жэлэйнгээ ойе угтаба. Коммунис ёһоной хүсэтэ алхамаар дабшажа, энэ жэлдэ тиимэ юумэ хэгдээд гү, хэгдэхээ байна гэбэл: таридаг шэнисымнай талмай 82 мянган гектараар үргэдхэгдөө, 50 мянган га шэнэ газар хахалагдаха, жэлэй дүүрэтэр 40 миллион түхэригэй промышленна продукци түсэбһөө гадуур үгтэхэ, хэдэн шэнэ цехүүд, олон мянган дүрбэлжэн метр талмайтай байрын гэрнүүд баригдаха.

Урдань байгаагүй эргэжэлтэй хүнүүд

Зэдын комбинадай ...оһоной рудингай оньһото техникэ жолоодогшо Ханда ЦЫРЕНОВА.

Вэшүүрэй XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой свёклошон Е. ПАВЛОВ.

Уран зурааша А. САХАРОВСКАЯ.

Тарбагатайн «Маяк» колхозой агроном Аполонария КОПЫЛОВА.

Ехэл зол хубитайбди

Буряадай автономито республика 40 жэлэйнгээ алдарта ойе тэмдэглэжэ байна. Энэмнай ажалай дорюун алхамуудаар суурхаһан дүшэн жэл байхаһаа гадна, мүн элүүр энхэ байдал дэлгэһэн, сэбэр агаараар сээжэ дүүрэн амилуулһан 40 жэл болоно. Октябриин революциин урда тээ Буряад нютагта эмнэлгын эмхи зургаан гэжэ байгаагүй, харин лама, бөөнэр мэтын хара мэхэшэд эмшэлһэн хэбэртэйгээр ехэ хоро хохидол ушаруулдаг байһаниинь элитэ.

Мүнөө буряад орон соогуур ябаад харыт. Хаа хаанагүй—тосхон, һуурин бүхэндэ эмнэлтын пункт, больница нээгдэнхэй, улад зондо түргэн, мэргэн туһа хүргэжэ байдаг.

Хубисхалай болоогүй һаань, нам шэнги эхэнэр хүнүүд энэ тэхэ эрхэгүй, баяшуулай барлаг, ноёдой наадан боложо ябаха һэн хал даа гэжэ һанахадаа, хүгшэдэй хөөрэхые шагнахадаа, нюрга руум хүйтэ даадаг, баяр жаргалта байдалтай болоһоноо хараха, үзэхэдөө сэдьхэл бодолдо нара ногоо татадаг. Ехэл зол хубитай байнабди даа бидэ совет, эхэнэрнүүд.

Элүүр энхэ, хүнгэн солбон, багжагар дорюун, зулгы налагай хүбүүд, басагаднай ажабайдалай ёһото шэмэг болоно. Коммунис ёһоор һурыт, ажаллыт, ажаһуутыт гэжэ уряалха, юрөөхэ, захихал байгдана.

Дүшэн жэл... 1917 ондо түрэһэн хүн дүшэ холо тараба. Энэ хугасаа соо олон дабаан дабагдаа: социализм байгуулхын түлөө баатарлиг тэмсэл, Эсэгэ ороноо хамгаалтын Агууехэ дайн, һүүлэй үеын хурдан түргэн харайса, замбуулиниие шэнжэлэн доботолһон гайхамшаг ябуулганууд... Эдэниие һанаха, дурдахада, эмнэлгэшэдэй үүртэ, харюусалта тодоор харагдадаг.

Ажал гээшэ жаргал гэжэ дэмы хэлсэдэггүй. Хүн бүхэн хэдэг ажал хэрэгтээ коммунис сэдьхэлтэйгээр хандажа, Эхэ оронойнгоо бүри ехээр һалбаран мандалгын алтан жасада хубитаяа оруулаял.

Зади Бадмаева,
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутат, республиканска больницын врач.

ЭВЕНКНҮҮДЭЙ ОМОГОРХОЛ

Ород, буряадуудаараа уг заяанһаа хойшо хаяа хадхан, аха дүүнэр болонхой ажаһуудаг эвенкэнүүд республикынгаа 40 жэлэй ойе ажалай бэлэгүүдээр угтаба.

Баунтын эвенкэнэр бусад бага яһатан шэнгеэр хаанта засагай үедэ энэ гэхэ эрхэ сүлөөгүй, ой тайгада байратай; имагтал ан агнаха ажалтай байһаниинь элитэ. Хэнэйшье мэдэһээр, баяд, ноёд ба купецууд архи асаржа ангуушадые һогтоогоод, ангайнь арһые миинтэ шахуугаар абадаг байгаа. Барга байдалтай хамнигадта ямаршье соёлой гуламта гэжэ байгаагүй. Бүхы эвенкэ угсагаатанай дунда бэшэг мэдэхэ нэгэшье хүн олдохогүй зэргэтэй байһан.

Агуухэ Октябриин социалис революциин ашаар хамниган зон бүхы совет арадуудтай адли эрхэ сүлөөтэй болоод, зол жаргалта байдалаа зохёожо эхилһэн түүхэтэй. Үнгэрһэн дүшэн жэлэй туршада айхабтар ехэ амжалта туйлагдаа. Оротон хамниган нүүдэл байдалаа, урса гэрээ орхижо, түбхинэһэн байдалтай болоод, хамтын ажалай ашa туһада хүртэн, хүгжэжэ жаргажа байнхай. Ажал хүдэлмэреэ оньһон нарин машинануудаар бүтээнэ.

Эвенкийскэ колхозууд оро үдхэхын хажуугаар олон мал тэжээжэ, орооһото таряа ургуулжа һураа. Һүүлэй 4 жэлэй туршада аймаг соо бодо малай толгой 28 процент, оронуудай—27 процент нэмээ. Үнгэрэгшэ жэлдэ гүрэндөө мяха, һү худалдаха түсэбөө 3,5 ба 2 дахин үлүүлжэ дүүргээ һэмди.

Урдань гансал агнуури хэдэг байһан хамниган мүнөө огородшон, һаалишан, механизаторай мэргэжэл олоод, хэнһээшье дутуугүй хүдэлжэ байдаг. «Путь к коммунизму» колхозой түрүү малшан Константин Петрович Найканчиниие мэдэхэгүй хүн аймаг соо, республика дотороншье хомор байха.

Тэрэшэлэн тугалшад Антонина Гасадтуева, Зинаида Найканчина, орошод Жамсо Иванович Молоков, Максим Семенович Догончин, ангуушад Л. И. Каюнчин, Д. И. Басаулов, Г. И. Найканчин гэгшэд мүн магтаалтай, суутай болонхой.

Манай арадай дунда бэшэг мэдэхэгүй хүнүүд мүнөө байхагүй. Үхибүүднай түрэл хэлэн дээрээ һурана. Багдарин тосхондо интернат-һургуули нээгдэнхэй, зуу гаран эвенкэ хүбүүд, басагад гүрэнэй тэдхэмжэ дээрэ һуража байдаг. Һургуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүд ясли болон саадуудта хүмүүжүүлэгдэнэ.

Эвенкэ тосхон бүхэндэ өөрын клуб, библиотекэ, больница, бани, радиоузел, почто, магазинууд гэхэ мэтэ соёл гэгээрэлэй, элүүр энхые хамгаалха эмхинүүд бии. Хүдэлмэришэн, колхозник бүхэнэйдэ радиоприемник, библиотекэ байха.

Эвенкэ арад өөрын интеллигенцитэй болоо. Эвенкэ багшанар, эмшэд, соёл культурын хүдэлмэрилэгшэд, хүтэлбэрилэгшэд жэлһээ жэлдэ олошорно. Ленинградай, Эрхүүгэй, Улаан-Үдын, Игаркын вузуудые хэдэн арбаад хамниган хүбүүд, басагад жэл бүри дүүргэнэ.

Республикынгаа һайндэрэй угтамжа болгон, мяха худалдалгаар хахад жэлэйнгээ түсэб июниин 20-до дүүргээбди. Бусад уялгануудаа дүүргэжэ бэлэг барихын түлөө тэмсэжэ байгдана.

Г. Воронин,
КПСС-эй Баунтын райкомой секретарь.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Хэжэнгын Ушхайта тосхоной гэрэй эзэн эхэнэр З. Д. Гаврилова найман үхибүүдтэйгээ хөөрэлдэжэ байна.

Инженер-механик

...1942 оной шэмэрүүн хэсүү үбэл һэн. Эсэгэнэр, аха нүхэднай толгой тоолон сэрэгэй албанда татагдажа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын агуухэ дайнай дүлэн фуу оролсожо, Эхэ оронойнгоо түлөө тэмсэжэ байһан одоо даа хэсүү шэмэрүүн үе саг байгаа бэлэй.

Тиихэдэ арбан табатайхан Дамба һургууляа орхихо (8-дахи класста һуража байгаа), өөрынгөө эдир наһые илалтын хэрэгтэ зорюулха, нютагтаа үлэһэн үбгэд хүгшэд, эгэшэ хээтэйнүүдтэеэ нэгэн хамта колхоздоо али болохо туһа хүргэхэ, шадаха юумэеэ хэхэ гэжэ хүсэһэн байгаа бшуу. Тэрэл үбэл нюргааршье багахан эдир хүбүүхэн нютагайнгаа басагад, хүбүүдтэй хамта хүдөө ажахые оньһожоруулхаар Элхиин һургуулиин дэргэдэ нээгдэһэн комбайнернуудай курсада һурахаяа мордобо.

Тэрэл гэһэн сагһаа хойшо Дамба Абидуевич оюун бодол, ухаан сэдьхэлээ, бүхы хүсэлэл эрмэлзэлээ имагтал хүдөө ажахые оньһожоруулха хэрэгтэ, булад агта, талын корабльнуудые ашa үрэтэйгөөр ашаглаха хэрэгтэ зорюулжа, энэ өөрынгөө шэлэн олоһон орёо мэргэжэлые бахим шудалжа, шатаһаа шатада дамжан, хорин хоёрдохи жэлээ хүдэлжэ ябаһан ёһотойл ажалша хүнэй намтартай. Гушан зургаан наһанайнь хорин хоёр жэлынь ажалай алдарта зам!

Энэ нүхэрэй ажалай дэбтэр иран харабал: «Хориин машинно-тракторна станциин комбайнер, тракторист», «Хориин МТС-эй механик-хинагша», «Машинно-тракторна мастерскойе даагша», «Сельхозтехникэ» нэгэдэлэй Хориин отделениин инженер» гэһэн тэмдэглэлнүүдые уншахадаа, баян дүй дүршэлтэ ажалайнь намтартай бүришье дүтэ танилсаха байхат.

...1961 оной декабрь. Партиин райкомой секретарь: «Таниие Чисаанын совхоздо хүдэлхөөр эльгээхэ гэжэ хөөрэлдөөд байнабди. Юун гэжэ бодонот?» гээд, асууба:

— Ямар ажал хэхэ хүмбиб. Хуушан ажалдаал байгаал һаам намда яһала таарахал байна,— гээд Жанаев харюусана.

— Таниие совхозой главна инженерээр томилхо гэжэ шиидээбди. Хүдөө ажахын техникэ, ажалай эмхидхэл һайн мэдэхэ дүй дүршэлтэй байнат. Арсахагүй бэзэт гэжэ һананабди,—гээд лэ сэхэ руунь асуудалнууд удаа дараалан табигдана.

— Үгы даа, дэмы, нүхэд. Главна инженер гээшэмнай тон лэ харюусалгатай хүдэлмэри ха юм даа. Минии бодожо үзэхэдэ бирагдахалгүй байна,—гээд хэдышье арсабашье һаа, нилээд хөөрэлдэһэнэй удаа үгэеэ тиихэдэ үгэһэн, энэ ехэ хүдэлмэри бэедээ даажа абаһан байгаа.

Һаяшаг эмхидхэгдэһэн совхозой материально-техническэ үндэһэ һууриень бэхижүүлхэ, техникэ зэбсэг бүхы хүсэн соонь ашаглаха, механизаторнуудай мэргэжэлые һайжаруулха талаар Дамба Абидуевич түрүүшын үдэрһөө нилээд ехэхэн ажал хэрэг бэелүүлжэ захалаа һэн. Тиихэ мүртөө нүхэр Жанаев шэнэ түрүү онол арга нэбтэрүүлхэ, ашатай үрэтэй юумэ хэхэ тухай ходо анхаржа ябадаг.

Дамба Абидуевичай зориһон сэдьхэл, хүсэһэн бодол дэмыдэ һалаагүй. 1962 оной тарилга дээрэ техникэ хэзээ хэзээнэйхиһээ һайнаар, эмхи гуримтайгаар ашаглагдаа. Худан, Чисаанада хэзээ заяанай ургуулагдаагүй ургаса хуряагдажа абтаа, урдань тушаагдаагүй ехэ орооһо таряан гүрэндэ худалдагдаба. Хэмжээнэйнгээ зэргээр Чисаа-

(Үргэлжэлэлынь 4-дэхи нюурта)

Шираб НИМБУЕВ

Хүгжэлтымнай зам

Һанаад үзыт! Хүдөө нютаг хамтын ажалай тогтохо хүрэтэр ямар байдалтай байгаа һэм? Жаргаланта нютагай зон ондоо тээхидэл адли үмсын боро байдалтай, таруу задагай һуудалтай байгаа гээшэ.

Он жэлнүүдэй үнгэрхэ тума улад зоной һанал бодол хүсэлдэжэ, шэнэ, түрүү байдалай түлөө тэмсэл улам үргэдөө һэн. 1928 ондо манай нютагай үгытэй, ядуу арбаад айл хамтаржа, «Хубисхал» гэжэ коммуна байгуулһан юм. Эндэхи үнинэй коммунистнууд Т. Д. Данзанов, Б. Ц. Цыретаров болон Ш. М. Аюшеев гэгшэд ехэхэн оролдолго гаргаа һэн.

Тэрэ сагта трактор болон зэр зэмсэгшье гэжэ юу байха һэм даа, харин 5—6 унаа моритойл һэмди. Түрүүшын жэлнүүдтэ модон анзаһа барижа, газараа элдүүрилдэг байгаабди. Харин нэгэдэхи табан жэлэй үеэр нэгэ «Фордзон» тракортортай болоһон байнабди. Теэд энэмнай ямар трактор байгаа гээшэб! Хүсэ багатай, халтад гээл һаа, «ханяашадаг», ядуухан машина һэн.

Он жэлнүүдшье түргэн үнгэржэ, артельнайшье улам ехэ боложо, хүгжэн бадараа һэн. 1958 ондо манай колхоз XVIII партсъездын нэрэмжэтэ, удаань Һүтэйн Ленинэй нэрэмжэтэ хүршэ артельнүүдтэй хамтаржа, республика соогоо томохон ажахынуудай нэгэниинь болоо гээшэ. Мүнөө ажахымнай 30-аад мянган хонитой, 5 гаран мянган эбэртэ бодо малтай юм. Жэл бүри малаймнай ашаг шэмэшье дээшэлнэ. Жэшээнь, 1953 ондо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 500—600 литр һү һаадаг байгаа һаа, мүнөө 1700—1800 литр һү һаадаг болонхойбди. Мүн хонидой үүлтэр һайжаруулха талаар колхоздомнай ехэхэн хүдэлмэри хэгдэнэ гээшэ. Арбан жэлэй саада тээ хонин бүриһөө оройдоо 1—1,5 килограмм шэрүүн нооһо хайщалдаг байгаа һаа, мүнөө 3—3,5 кг нарин, нарибтар нооһо хайшалнабди.

Мүн тарян ажалдамнайшье ехэхэн хубилалта болоо. Жэшээнь, түрүүшээр оройдоо гансахан трактортай байгаа һаа, мүнөө 41 хүсэ ехэтэ трактор бии. Жэл ошохо тума тарялангаймнай газар улам үргэдхэгдэнэ. Мүнөө жэлдэ манай колхоз 5800 гектар орооһото ургамалнуудые, тэрэ тоодо 4 мянган га шэниисэ таряа.

Мүнөө манай колхозой гэшүүд түрэл партиингаа ЦК-гай июниин Пленумэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдээр зоригжожо, Буряад республикынгаа 40 жэлэй алдарта ойе бэлэгтэй сэлэгтэйгээр угтажа байна. Гүрэндэ мяха худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэбые колхознай 100 процент дүүргэжэ, нёдондонойхидо орходоо 2752 центнерээр ехэ һү гүрэндэ худалдаа. Мүн манай хонишодшье һайн амжалта туйлаа. Гүрэндэ нооһо худалдаха хахад жэлэй түсэб 3 дахин үлүүлэн дүүргэгдээ.

Малшадай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ Дунда Бүхэнэй һаалишад онсо шалгарна. Тэдэнэр жэлэй эхинһээ хойшо бүхы фермээрээ үнеэн бүриһөө 912 литр һү һаажа, колхоз соогоо түрүү һуури эзэлээ. Тус фермын түрүү һаалишад бүришье ехэ амжалта туйлаа. Хори гаран жэлэй турша соо һаалишанаар хүдэлжэ байһан Анастасия Николаевна Воронцова жэлэй эхинһээ хойшо үнеэн бүриһөө 1300 литр һү һаагаа. Залуу һаалишад Иван Суслов, Екатерина Брянская, Валентина Григорьева гэгшэд 6 һара соо үнеэн бүриһөө тус тустаа 1030—1230 литр һү һаагаа.

Манай Жаргаланта нютагай зон урдань эрдэм һургаал үгы байгаа һэн. Харин мүнөө эндэмнай 8 жэлэй һургуули байгуулагданхай, мүн эрдэмтэй зоншье олон болоо.

Буряадай республикын 40 жэлэй ойе баярай оршон байдалда угтажа байха зуураа, манай колхозой гэшүүд хамтынгаа ажалые улам хүсэтэйгөөр хүгжөөжэ, орон дотор коммунизм байгуулха хэрэгтэ хубитаяа оруулха хүсэлтэй.

Д. Очиров,
Сэлэнгын Тельманэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшын орлогшо.

Буряад оромнай һайхан даа!

Сагаан хүбэн үүлэнтэй
Санхаархалдан толорогшо
Саһан дэнзээ яларуулһан
Саян, Бархан ууланuудтай,
Тэниин утаар һуняаһан,
Тэнгэриин үнгэ буляаһан,
Сэбэр уһаа мэлмэрүүлһэн
Сэгээн номин Байгалтай

Буряад оромнай һайхан даа,
Бултандамнай хайратайл даа!

Буга, хандагай, хэрмэеэ,
Булга, һолонго, шэлүүһээ
Үй түмөөрнь үсхэнхэй
Үргэн нэмжээ тайгатай,
Хүнэй дура буляажа,
Хүхэрэн гоёор толорһон,
Янза бүриин загаһатай
Яруна, Галуута нуурнуудтай

Буряад оромнай һайхан даа.
Бултандамнай хайратайл даа!

Тракторай дуугаар зэдэлһэн,
Таряа, ногоо хиисхүүлһэн,
Үхэр малаа исалуулһан
Үрэжэлтэ һайхан нютагуудтай,
Эрдэмэй жолоо баринхай,
Элдэб техникэ шудаланхай,
Эршэ зориг бадаранхай
Эбтэй баатар арадуудтай

Буряад оромнай һайхан даа,
Бултандамнай хайратайл даа!

Урма баяраар халинхай
Уянгата һайхан дуунуудаа
Африка хүрэтэр зэдэлүүлһэн
Алдарта олон дуушадтай,
Совет арадай бүлэ соо
Соло нэрэеэ үргэнхэй,
Соёл гэгээрэл ехэтэй
Социалис орон болонхой

Буряад оромнай һайхан даа,
Бултандамнай хайратайл даа!

БАРАНДАА ЗОМНАЙ БАЯРТАЙ—бахатай дорюунаар дуулан

Алдарта Байгалнай мийэрэн, амаршалгын долги миралзуулна.

Дүрэ шарайгаа хубилгаалши, дүшэн жэл соо, Буряадни!

1890 оной дуһал бороогүй гайхалтай халуун зуун хэдэн мори хүллэһэн бараг янзын тэргэ Байгалай эрьеын Клюево һууриһаа гараад, гэрһээ үндэр тооһо үрхирүүлэн, зүүн зүг тээшээ моринной хурдаар шэглээ һэн. Уйтахан, арһан бүреэһэтэй һуури дээрэнь хэдэн сэрэгэй хүнүүдэй дунда нюдэндөө шэлтэй, үндэр хамартай, урин нюдэдтэй зохид янзын хүн хажуугаарнь үнгэржэ байгаа байгаалиие адаглан һуугаа бэлэй.

Тэрэ хүнэймнай нэрэ алдарынь мүнөө манай нютагай хүн бүгэдэдэ мэдээжэ болонхой: Антон Павлович Чехов... Ородой агуу ехэ уран зохёолшо.

Тэрэ гэһээр аяар далаад гараад жэл үнгэрөө. Агуу ехэ уран зохёолшо арюухан далай Байгалаймнай, Ангара дуухэй мүрэнэй эрьеэр ябахадаа, гансал үй хай болоһон дарлагдаһан, мүлжэгдэһэн арадуудай ёолоо ганшаа, «мүнгэн хударгатай мори унаһан буряад басага» хаража ябааүй...

«Саг ерэг даа, эдэ эрьенүүд ямар һайхан ухаан бодолой гэрэлээр яарханаб», — гэжэ тэрэл хүмнай бэшэһэн юм.

Антон Павлович Чеховэй энээ руу ябаһаар гушан хорин долоон жэл үнгэрөөд байхада, номин Байгалай эрье, Саяан үндэр уула, Сэлэнгэ мүрэн байра һууриһаа хүдэлөөгүй, тэрэл зандаа һэн. Чеховэй зураглагшадал һайханшье бэлэй. Зүгөөр тэрэ эрьенүүд, хада майлынь хүн зон байра һууриһаа хүдэлөөд, баяд ноёдтоо бахим хатуу сохилто үгэжэ, моринной хурдаар шэнэ сагай һураг уряа тараан гүйлгэлдэжэ эхилээ һэн. Магад, агуу ехэ уран зохёолшын хөөрэлдөө гэхэдэ, «ама хэлэгүй юумэдэл буруу хараад, агтабшын сасаг намируулан, алад саашаа ябааша» тэрэ басаганшье Улаан туг гартаа баряад гүйлгэжэ болоо аалам — хэн мэдэбэ. Теэд энэ бүгэдые хоёр нюдөөрөө үнөөхи хүмнай хараха золгүй байгаа бшуу... Энээнһээ болохошье юумэ хараагүй даа. Жэшээлхэдэ, 1920 оной октябриин 13-да бүхы дэлхэйн үгытэй дарлагдаһан ангиин вождь, гүн ухаата Владимир Ильич Ленинэй «Зүүн зүгэй арадуудай ажаһуудаг тазарнуудта РКП(б)-гэй ябуулха зорилго тухай РКП(б)-гэй ЦК-гай Политбюрогой тогтоолой проект» гэжэ Байгалай саанахи багахан арадай мяха шуһанда хабаатай түүхэтэ хүдэлмэри бэшэһэн тухайньшье мэдээгүй...

Тэрэ гэһээр тэбхэр дүшэн жэл үнгэрөө... Түрэл Коммунис партиингаа, Ленинэй партиин ударидалга доро буряад арад хэды ехэ алхам урагшаа хээб! Хэды ехэ амжалтанууд туйлагдааб! Хэды холын зам дабагдааб! Энээн тухай манай арадай дабаһан агуу ехэ үйлэ хэрэгүүдэй, замай литэшэд болохо—уран зохёолшод хэнһээшье тодо һонсроор өөрынгөө зохёолнууд соо тэрэл «харанхы сагай хаягдажа, халуун наранай мандахые» зураглаа. Х. Намсараевай «Үүрэй толон», Ж. Тумуновай «Нойрһоо һэриһэн тала» гэжэ романуудые һанаад үзэгты. Эдэ мүрнүүдые бэшэгшэдэй нэгэн «Буряад басаган» гэжэ повесть-поэмэ соогоо тэрэ А. П. Чеховэй хараһан «Байгалай үмэнэхи амазонкын» дүү ханиинь революционно бодолоор нэбтэрэлгын, тэмсэлшэ бололгын сэбсэхэ шугамдал бэшэ, харин гайтай орёо замые харуулха талаар һэдэлгэ хэһэн байха.

Юун гэжэ хэлэхэбши!—эдэ дүшэн жэл соо зарим арадуудай зуурбаан мянган жэл соошье хүгжөөгүй, дабшаагүй тиимэ гайхамшагта зам дабагдаа, алхам хэгдээ. Үнэхөөрөөшье, хэрбээ Чеховэй үнгэрэгшэ зуун жэлэй һүүл багта—апрель һарада Москваһаа гараһан аад, июнь һара соо манай Байгалай үмэнэхи бадма сэсэгтэ тала хүрэжэ ерээ һаа, мүнөө оройдоо хэдэхэн час, тобшолбол, долоо-найман час соо Москваһаа гараад, Улаан-Үдын аэропорт дээрэ буугаад байна бшуу.

Мүнөө манай социалис республикада амжалтатайгаар үнгэржэ байгаа ородой соёл культурын һайндэртэ ерэһэн хүндэтэ айлшаднай тиимэ богонихон сагай хугасаа соо Москваһаа Улаан-Үдэ буугаа бшуу. Гансашье аглаг агаараар бэшэ, харин бүхы Сибирь дайдые бүһэлһэн түмэр харгыгааршье дүрбэ-табан хоног ябана бшуу...

Мүнөө үеын совет мэдээжэ уран зохёолшо, томо романуудай автор Всеволод Кочетов Буряад орондо Чехов шэнги түрүүшынхеэ ерээ...

Хоёр үеын уран зохёолшод... Хоёр ондоо ажабайдал. Үнэхөөрөөшье Всеволод Кочетовой номин хүхэ Байгал далайе дабан гарамсаараа харахадань, Тимлюйгэй цемент-шиферэй заводой бад хара утаан, талаар бэлшэһэн тоогүй олон хони ямаад, трактор машинын хүнхинөөн, эндэ, Улаан-Үдэ хотодомнай эмнүүлэн, холын замда зориһон тепловозуудай дуряалсаан, баяр золтой арад зоной бардам омог сэдьхэлэй дуун угтажа байгаа бшуу. Тээ саашаа ябаад байхада, хэзээб даа, далаад жэлэй саана А. П. Чеховэй «бишыхан, соморхон хото» гэжэ нэрлэһэн Дээдэ-Үдэ хото мүнөө танихаар бэшэ болошонхой, Үдэ, Сэлэнгэ мүрэнэй уулзуур дээрэ үндэр үндэр байшангуудайнгаа сонхоор нара буляалдан ялалзана. Шэлэй (буряадууд бухын суухаар сонхоо бүглэдэг һэн!), «Электромашина» (электричество гэжэ огто дуулаагүй зон һэмнай), локомотив-вагон заһабарилгын (моринһоо бэшэ унаа байгаагүй, мэдэхэшьегүй зон һэн) мантан томо заводууд... Телецентрэй асари үндэр бахана... Һүртэй һайхан оперо болон баледэй театрай байшан. Энэ театрнай дүшөөд жэлэй саана тэрэл түүхэтэ проект бэшэһэн хүнэй нэрэтэй гэжэ онсолон тэмдэглэе. Хэдэн дээдэ һургуулинууд... Имэл даа юрэнхыдөө Буряад оронноймнай түб хотын түхэл шарай. Теэд ямар һайхан сэдьхэлтэй, ямар хүсэл зориг түгэс хүнүүд элдин һайхан Буряад орондомнай эдэ жэлнүүд соо урган гарааб...

Гайхалтай һайхан, бороо хуратай зун Байгалаймнай үмэнэ ерээ. Талада гарахада үбдэгсөө хангал гүгама ногоон. Хайшаа харахада, зол жаргалтай дорюун омог ажабайдал.... Антон Павлович Чеховэй үшөө дахин энэ талаар үреэ морёор түйлгэн гарахагүйнь харамтай байна. Теэд тэрэнэй ашанар, гушанар ерэнхэйл! Мандаа аха заха ород культурын ехэ найр наадан зэдэлэнхэйл! Ород, буряадууд гар гараа шанга барисалдаад ольһото халуун ёохор, ондоошье хатар гүйсэдхэжэ ябахадаа, сэдьхэл зүрхэнһөө удхалан:

Дүрэ шарайгаа хубилгаалши,
Дүшэн жэл соо, Буряадни! —

гэжэ аялгатуулан, юрөөн, омогорхон байнабди.

Ч. Цыдендамбаев,
А. Жамбалдоржиев.

Үбгэн Саяан хүхюутэй, үнгын һолонгоор даллана.

Инженер-механик

(Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи нюурта)

нын совхозһоо ехэ ороһо гурэнэй амбарта тушаадаг колхоз, совхозууд Хориин үйлэдбэриин управленидэ байгаагүй ха юм.

Үшөө тиихэдэ үбэлдөө механизаторнуудай бүгэдэ ниитын һуралсаанда хүнүүдые олоор хабаадуулха, һайн марганжалтадтай болохо гэжэ али зэргэ оролдоо гэнэб. Тэрэнэй ашаар бүхы тракторнууд түрүүшынхеэ гэхээр энэ хабар хоёр халаанда хүдэлгэжэ, хүйтэн хатуу хабарай ушарбашье һаань, тарилга хаһа саг соогоо, һайн шанартайгаар үнгэргэгдэбэ бшуу. Мүнөө бүгшэм удхаяар һуури табинхай, ургалжадаа зэлмэрэн байһан тарянай ургаса харахадаа баярлаагүйдөө яахабта.

— Совхозой главна инженер болоһон сагһаа хойшо нүхэр Жанаев шэнэ дүй дүршэл, онол арга үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхын түлөө саг үргэлжэ оролдожо ябадаг юм. Машина, техникые тарилга, хуряалгын үедэ комплекснээр хангажа, харууһалжа байха өмсхынхидэй онол арга өөрынгөө совхоздо нэбтэрүүлээ. Тиихэдэ трактор, комбайн болон бусад техникые бүлэг бүлэгөөрнь ашагладаг болообди. Кукуруза тарилгаан дээрэ Челябинскын механизаторнуудай арга амжалтатайгаар хэрэглэгдэбэ. Гурбан сеялкэ холбожо, тарилга хэһэнэй ашаар ажалай бүтээсэ 5—7 дахин дээшэлүүлэгдэв. Энээн тухай манай эрхим кукурузашан нүхэр Грешилов танда һайса хэлэжэ үгэхэ байха гээд, —совхозой директор нүхэр Базаржанов хөөрөө һэн.

Хэрэгсэлһээ гараһан локомобильнуудые заһажа, тэрэнэй хүсөөр совхозойнгоо центральна мастерскойе, тиихэдэ хоёр отделениин машина, техникэ заһабарилдаг мастерскойнууд соогуур халуун уһа тусхай сорогонуудаар дамжуулжа, үбэлэй сагта дулаасуулдаг болгонхой. Мүнөөшье хуушанай «С-6» комбайнуудые силостэ таригдаһан ургамалнуудые хэршэн сабшахаар хубилган түхеэржэ байна. Ерэхэ ургаса хуряалгада тарна хададаг машинануудые үргэн абасатайгаар ашаглаха тушаа хэмжээ хараална.

— Һая Москвада болоһон Россиин инженернүүдэй хабаадалгатай ехэ зүблөөн-семинарта ошоод ерээб. Тэндэ ургаса харууһалга болон хуряалга дээрэ техникые бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглаха тухай ехэ һонин хөөрэлдөөнүүд болоо. Тиихэдэ ВДНХ-да табигдаһан һонирхолтой зүйлнүүдые һайса хаража, өөртөө хэрэглэмээр юумэнүүдыень һайса толгойдоо хадуужа ерээб, — гэжэ нүхэр Жанаев Москва ябаһан тухайгаа ехэтэ омогорхон хөөрэжэ үгөө һэн.

— Даншье һаа дару, энэрхы тэнюун зантай хүн, үлүү булуу юумэ дуугаржа, энэ тэрые зандаржа, хүндэ ёһорхожо ябаха гэжэ бүри огто байхагүй даа. Ёһотойл зоной хүн гээшэ. Ойлгожо ядаһан юумыешни хуу тоб байса хэлэжэ үгэхэ, юумэ хэжэ ядажа байгаа һаашни, бүри ойрошни ерээд, дары хамсыгаа шуужа, шамтай адли машинын тооһо шорой, тоһо дабирхайтай зууралдашаха,—гээд, Чисааныг совхозой алишье отделениин механизатор бүхэнэй ажахынтаа главна инженер Дамба Абидуевич Жанаевые магтахыень дуулаха байхат.

Буряадай 40 жэлэй түүхэдэ манай хоёрдохи үеынхидэй оруулһан хубита хадаа, дээрэ хэлэгдэһэнһээ уламжалуулхада, баһал нилээд ехэ байна ха юм. Теэд урданай барга сагта буряадай үгытэй айлай үхибүүд, үншэн хэнзэнүүд ажалай замай али бүхы шатые дабажа, томо гэгшын ажахын хүтэлбэрилэгшэ, тэрэ саанаа эди шэдитэ оньһоц техникые шудалжа, главна инженер гэжэ алдаршуулан ябажа шадаха байгаал? Үгы даа. Энэмнай манай Коммунис партиин, аха заха ород арадай аша габьяа ха юм даа.

Түрэл Буряад республикын 40 жэлэй ойтой дашарамдуулан, алдар солоёо дуудуулһан манай нүхэрэй баатар ажалша замынь имэл даа.

Г. Цыреторов.

БУРЯАД ҮНЭН

4-дэхи нюур
1963 оной июлиин 6.

Гайхамшагта ойдо зорюулагдаһан научна сесси

Буряадай АССР-эй 40 жэлэй ойдо зорюулагдаһан научна сесси Буряадай комплексно научно-шэнжэлхы институдта болобо.

Институдай директор, геолого-минералогиин эрдэмэй доктор О. В. Макеев оролто үгэ хэлээ. «Буряадай АССР-эй бии болгогдоходо В. И. Ленин ямар үүргэтэй байгааб» гэһэн элидхэлые түүхын эрдэмэй кандидат Б. Д. Цыбиков хэбэ.

Эрдэмтэдэй совэдэй, НИИК-эй, БКНИИ-гэй научна хүдэлмэрилэгшэдэй хэһэн ажал тухай Г. Н. Румянцев, Ц. О. Очиров, Н. С. Вахрушев гэгшэд элидхэһэн байна.

Н. Дугаров.

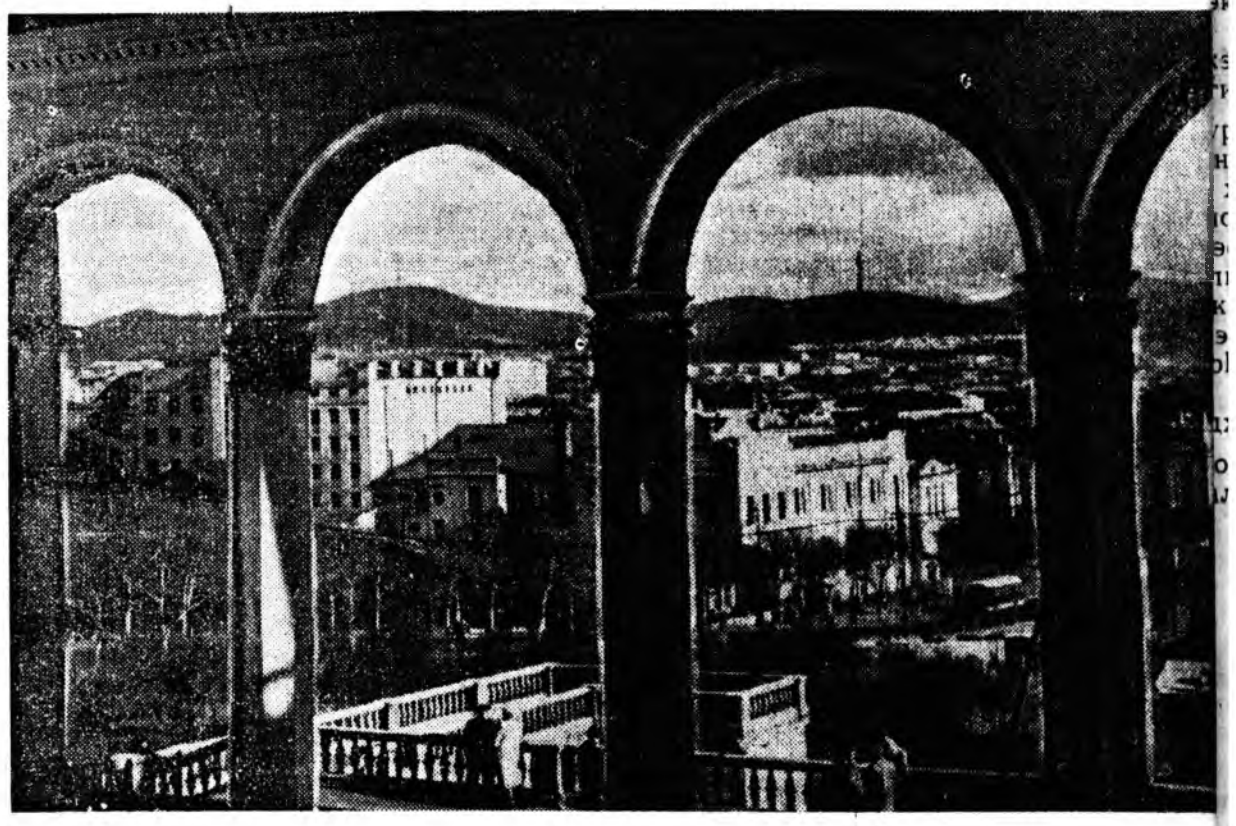
Урдын ба мүнөөнэй Улаан-Үдэ

Энэ зураг 1913 ондо буулгагдаһан. Гахай, нохой, үхэр малай тинрэдэг, шабар шабхада дарагдаһан тэрэ үеын Верхне-Удинскын Большая үйлсэ энэ зураг дээрэ харуулагдана. Гол гудамжыень эзэлһэн баяшуул, наймаашад—Торговский, Цыгальницкий, Кобылкин, аха дүү Щегольмантан, Голдобин болон бусад хонжоо наймаа хэхын тула гэр байраяа тойруулжа, ларек, майханнуудые табидаг, жаран зургаан нүхэтэй дэлгүүрэй диилэнхи хубиинь эзэлдэг байһан гэжэ үндэр наһатай үбгэд, хүгшэд хөөрэдэг.

Революцинин урда тээхи Дээдэ-Удын гол үйлсэ.

Доодохи зураг дээрэ хэдэн арбаад сонхотой, үндэр һаруул байшангууд харагдана. Энэмнай Совет засагай аша туһаар эрхэ сүлөө, засаг түрэеэ гартаа абаһан республикын ажалшадай али тухай гоё һайхан, баян дэлгэр байдалтай болоһые гэршэлнэ. Республикымнай ниислэл — Улаан-Үдэ хото он жэлнүүдэй үнгэрхэ тума бүри үзэсхэлэн гоё боложо байнхай. Үнгэрһэн дүшөөд жэлэй туршада Улаан-Үдэ хотын оршон тойрондо хэдэн от завод, фабриканууд бх хоогдоод, долоон жэлэй рюун алхамай һүр жабзалланта хүгжэм доро түкдаабаря урид дүүргэжэ тула шармайн суурхана

Мүнөөнэй Улаан-Үдын Ленинэй үйлсэ.

Э. БРЮХАНЕНКЫН фото.

Гунга ЧИМИТОВ

Табан хүбүүд, нэгэ басаган

Шулуун хатуу зүрхэтэй
Шуумар манай хүбүүд
Замбуулинай зам гарган,
Залгаа һубаряад шуумайнал.

Холо үниһөө хүнүүдэй
Космосто хүрэхэ хүсэлые
Газарай гани хүбүүн
Гагарин баатар эхилээ һэн.

Хойноһоонь гаран дэгдэһэн
Космонавт-2 омогтой.
Тэнгэриимнай энэ хүбүүн
Титов гэһэн обогтой.

Үниш болонгүй—шэнэ мэдээн
Үлгэн дэлхэйдэ абтаба.
Совет эрдэм энэ удаа
Солото илалтаа дабтаба.

Хоёр одон онгосо
Хойно хойноһоо һубариба.
Хоёр омог хүбүүднай.
Космос өөдэ зурыба.

Гурба-дүрбэн сүүдхэдэ
Гуламта газараа тойрожо,
Хамта ниидэхэ зорилгоо
Хананхатайгаар бэелүүлһэн

Абарга совет хүбүүд —
Андриян Павел хоёрнай
Дэлхэйн хүн түрэлтэндэ
Дэмы суурхаа бэшэл даа.

Дүрбэн баатар хүбүүдэй
Дүүнь болохо Валерий
Дүлэтэ хүлэг морёороо
Дүүлин өөдөө ниидэбэл.

Хоёр хоног үнгэргөөд,
Хойноһоонь гаран дэгдээшэ
Хэсүү хатуу зоригтой
Хэнэй хүбүүн хэн гээшэб?

Адар энэ баатарай
Алдар нэрые мэдэнэлта.
Совет ороной басаган
Согтой Валя-космонавт.

Дэлхэй дээрэ түрүүлэн,
Дээшээ замбида хөөрөөшэ
Басагадай дундаһаа тодорһон
Валя Терешкова.

Арад бүхэнние баясуулаад,
Алмай дайсадые һүрдүүлээд,
Алтан хүрьһэтэ Газартаа
Амгалан бусажа ерэбэд даа.

Тэнгэриингээ табан хүбүүдые,
Тэгшэ һайхан басагаяа
Эхэ нангин оромнай
Энгэр түрүү Москвадаа

Эльгэ зүрхөө баясуулан,
Энеэбхилэн угтаба.
— Һарада, Марсда хүрэхэт!— гэн,
һанан һанан тэбэрибэ.

Хүрбынхидэй хубита

Түрэл республикынгаа 40 жэлэй ойе баяр баясхалантайгаар, ажалай эрхим бэлэгээр угтаха гэжэ манай совхозой бүхы ажалшад үнгэрһэн үедэ урма зоригтойгоор, эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажахынгаа алишье һалбари дээрэ ажаллаа гээшэ. Габшагай ажалай үрэ дүншье яһала һайн гэжэ тэмдэглэмээр.

Хабарай тарилга дээрэ механизаторнууднай һайнаар хүдэлжэ гараа. Долоон жэлэй табадахи хабарай тарилгын түсэб 100,7 процент дүүргэгдээ. Тариһан ургамалнуудаймнай схэнхи хубиинь орооһото ургамалнууд эзэлнэ. 4100 гектар тарихын орондо 4175 гектарта тарилга хэгдэһэн байна. Хэрбээ шэниисэ 1962 ондо 1906 гектар тариһан һаа, энэ жэлдэ тэрэнэй хэмжээн 2835 гектарта хүргэгдэһэн байна. 300 гектар горох тариха түсэбтэй аад, тэрэнээ дүүргээбди. 30 гектарай орондо 38 гектар хартаабха таригдаа.

Малшаднайшье яһалахан амжалтатай гээшэ. Мал ажалай продуктнуудые гүрэндэ худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэб дүүргэхэ гэжэ шармайн оролдоо. Тэрэ хүсэлэл оролдолгоёо бодото дээрэнь бэелүүлжэ шадаа. Гүрэндэ мяха худалдаха хахад жэлэй түсэб 106,4 процент, үндэгэн—158,6 процент, нооһон—165 процент дүүргэгдээ. Зүгөөр һү худалдаха түсэб 82,9 процент болгогдоо. Гэбэшье һү абалгые нёдондоной энэ үеынхитэй сасуулбал, эрид хубилалта хэгдээ гэхэ гү, али 1,5 дахин дээшэлүүлэгдэһэн байна.

40 жэлэй ойн хүндэлэлдэ ажалай вахтада жагсаһан совхозой хүдэлмэришэдэй хэһэн, бүтээһэн үйлэ хэрэг нимэ байна. 1963 оной түрүүшын хахадта туйлаһан амжалтаяа бүри өрьбадхаха гэһэн зорилготой манай малшад, механизаторнууд болон бусад бүхы ажалшад саашадаа эршэтэйгээр хүдэлхэ. Зориһондоо манайхид хүрэхэшье байха.

Ж. Дондоков,
Хориин үйлэдбэриин управлениин Хүрбын совхозой экономист.

Хүршэ областиин һонин

Хүхюун сэнгэлигээр найрлаа

Июниин 30, июлиин нэй үдэрнүүдтэ Агын окру гой ажалшад гурбада спартакиада үнгэргэбэ. Э дэ округой 29 колхоз, 7 со хозууд хабаадалсаа... лөөнэй 11 часһаа хэд зүгһөө Улаан тугуудые н милзуулһан колхоз, сов зуудай түлөөлэгшэд суга раа.

Округой гурбадахи спа такиадые нээлгэдэ зорю лагдаһан митингын һу лээр хүхюутэй зугаат гоё һайхан элдэб янз наадан эмхидхэгдээ. Үн рые, утые харайлга, бүх шүүлэй барилдаан, һүр ха баан болоһон байха ю Утые харайлгаар Мого тын районой «Россия» ко хозойхид шалгаржа, түрү шын хоёр һуури эзэлэ Июлиин нэгэндэ эхил бүхэ барилдаашадай мүр сөөндэ мүн Могойтын «П беда» колхозой гэшүүн Норбоев бүлтаниие хаяж эрхимлээ. Хоёрдохи һуу «Коммунизм» колхозо (Могойто) М. Петров эзэ һэн байна.

Мори урилдалгаар бол һон һонирхолтой мүр сөөндэ (Могойтын) Кир вэй һэрэмжэтэ, «Победа колхозуудай гүйгөөшэл н гэдэхи, хоёрдохи һуу эзэлһэн байха юм.

Июлиин нэгэнэй үдэшь 7 час багта хүхюун сэн лигээр үнгэргэгдэһэн окр гой спартакиада дүүрээ.

Д-Н. Доржиев.
Шэтын область.

Редактор
Ц. О. ОЧИРОВ

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ улица ЛЕНИНА, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. редактора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—27-37 отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни—47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни—48-89, 33-61, корректорская—35-95.
Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического—24-74, советского строительства и быта—34-93, рабселькоров и писем—25-41, 38-30, информации—32-74 и переводов—34-05.

гор. Улан-Удэ, типография Министерства культуры Бурятской АССР.

Н00466. Зак. № 942.